

weapon to fight the local aristocracy. The local elites lost their sovereignty, and the local laws went out of use too. So, the period from second half of XV to early XVI century turned out the restoration of Mongol empire around Moscow. Dukes of Moscow defeated their rivals during feudal wars in the first half of XV century. The Dukes used the orthodox ideology and the idea of Byzantine emperors' power inherited by orthodox tsar; it shaped the basement for gathering Horde's lands. During the upcoming century Moscow united the lands of Northern Eastern Rus and of the Ulus of Jochi. The consolidation process was combined with the renovation of Mongol governance model, and the new political system was established alongside.

Keywords: monarchy, Ivan the Third, autocracy, duke, Grand Duchy of Moscow.

Отримано: 27.09.2019

DOI 10.32626/2309-2254.2020-30.39-49

УДК 94(100):327

Вячеслав Ціватий

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ДИПЛОМАТИЧНА ПРАКТИКА В ПЕРІОД ТРИДЦЯТИЛІТНЬОЇ ВІЙНИ (1618—1648 РР.): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ТА КОНГРУЕНТНИЙ ДИСКУРСИ

Ціватий Вячеслав. Європейська система міжнародних відносин і дипломатична практика в період Тридцятилітньої війни (1618-1648 рр.): інституціональний та конгруентний дискурси. У статті проаналізовано події та наслідки Тридцятилітньої війни (1618-1648) для нової європейської дипломатії та політико-інституціонального розвитку Європи. Увагу акцентовано на дипломатичному інструментарії, національній специфіці та особливостях переговорного процесу європейських держав у ході та за підсумками Тридцятилітньої війни. Підсумки Вестфальського конгресу слугували важливим стимулом для подальшого соціально-економічного, безпекового, політичного та дипломатичного європейського розвитку. Практичні здобутки Вестфальського конгресу і досвід, набутий європейською дипломатією першої половини XVII століття, визначили майбутній інституціональний розвиток світової дипломатії та міжнародного права, не втративши своєї актуальності й для сьогодення. У статті розглянуто події Тридцятилітньої війни 1618-1648 років, боротьба за національний суверенітет і утворення національних держав, заключення мирного договору, становлення нової постійної дипломатії та нової системи міжнародних відносин.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, Тридцятилітня війна (1618-1648 рр.), Вестфальська система міжнародних відносин, Вестфальський конгрес (1648 р.), Вестфальський мир, Європа.

Циватий Вячеслав. Европейская система международных отношений и дипломатическая практика периода Тридцатилетней войны (1618-1648 гг.): институциональный и конгруэнтный дискурсы. В статье проанализировано Тридцатилетнюю войну (1618-1648 гг.) как выдающееся историческое событие для политико-дипломатического и институционального развития Европы. Внимание акцентировано на дипломатическом инструментарии, национальной специфике и особенностях переговорного процесса европейских государств на конгрессе. Итоги Вестфальского конгресса стали важным стимулом для дальнейшего социально-экономического, политического и дипломатического европейского развития. Практические достижения Вестфальского конгресса и опыт, приобретённый

европейской дипломатией первой половины XVII века, предопределили будущее институциональное развитие мировой дипломатии и международного права, не утратив своей актуальности и для сегодняшнего дня. В статье рассмотрены события Тридцатилетней войны 1618-1648 гг., борьба за национальный суверенитет и создание национальных государств, заключение мирного договора и становление новой системы международных отношений.

Ключевые слова: *внешняя политика, дипломатия, институционализация, Тридцатилетняя война (1618-1648), Вестфальская система международных отношений, Вестфальский конгресс, Вестфальский мир, Европа.*

Події Тридцятилітньої війни (1618-1648), що передували найважливішим дипломатичним переговорам у Вестфалії, а також сам Вестфальський конгрес 1648 року, його результати та історичні наслідки вже понад триста років привертають пильну увагу істориків, політиків, дипломатів різних держав світу. За останні роки в різних державах відзначається зростання інтересу наукової громадськості до історичних реалій доби раннього Модерного часу (XVI-XVIII ст.), а особливо – політико-дипломатичних подій Вестфальського (1648) і Віденського (1814-1815) конгресів¹.

Міжнародні відносини в історії Європи та світу пройшли ряд складних етапів². Від сильного впливу релігійних і династичних принципів вони поступово набували сучасного світського характеру. Генрі Кіссінджер із цього приводу писав: «Коли завалилася концепція єдності, держави Європи, що народжувалися (інституціоналізувалися), стали потребувати в будь-якому політичному принципі міждержавних відносин, який би виправдовував їх політико-дипломатичні запити і регулював би взаємовідносини між ними. Вони знайшли його в концепції *raison d'état* і рівноваги політичних сил. Одне залежало від іншого»³.

Для доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) характерний об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики і дипломатичних служб держав Європи⁴.

Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних і дипломатичних системах. Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії є новою для історичного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань.

Виходячи з постановки проблеми, маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичний інструментарій спираючись на джерельну базу, показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

У сучасній українській історіографії проблеми міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії доби раннього Нового часу в контексті їх актуалізації та комплексного розуміння досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як Б.М. Гончар, О.Б. Дьомін, В.О. Дятлов, А.І. Кудряченко, В.А. Смолій, А.І. Дмитрієв, Н.Г. Подаляк, С.С. Троян, Б.О. Ачказі, В.В. Ададуров, О.П. Машевський, О.І. Сич, С.І. Лиман, Т.В. Чухліб та інші⁵.

Суттєву увагу до проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового часу у своїх наукових розробках приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської, російської, англо-американської та латиноамериканської історіографічних шкіл. Характерною рисою зарубіжної історіографії другої половини ХХ – початку ХХІ ст., щодо дослідження проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового часу, стало створення як узагальнюючих праць, так і наукових розробок регіонального та країнознавчого спрямування. Окремо необхідно виділити праці зарубіжних істориків-дослідників, таких як – Т. Ленц, М. Жарет, Б. Барбіш, Дж. Блек, Г. Білер, С.Д. Сказкін, Б.Ф. Поршнев, Ю.Є. Івонін, П.Ю. Уваров, Л.І. Івоніна, А.Ю. Прокопьев, М.А. Юсім, М.В. Беляев, Г. Духхардт, В. Вільсон та інші⁶.

Англо-американська і французька історіографія представлена в праці Марка Жаретта⁷. На особливу увагу, як приклад, заслуговує монографія французького історика Тьеррі Ленца, яка була видана в Парижі у 2013 р.⁸ Ця робота відображає особливості поглядів представників новітньої французької історіографії на результати Тридцятилітньої війни та їх інституціональний зв'язок з Віденським конгресом. Першочергове завдання свого дослідження Т. Ленц вбачає не стільки в тому, щоб висвітлити фактичні події та інституціональну історію XVII-XVIII століть у різних її проявах, а головню в тому, щоб оцінити значущість його наслідків для всієї Європи. Французький дослідник підкреслює, що він намагався написати європейську дипломатичну історію раннього Нового часу, відмовившись від позитивних або негативних стереотипів і міфологем. Вельми показово, що автор книги заявив про необхідність подолати певною мірою застарілі франкоцентричні погляди на Вестфальський і Віденський конгреси.

У цілому, аналіз науково-теоретичних розробок стосовно генезису та розвитку системи європейських держав свідчить про усталену в історіографії традицію фактологічного відтворення процесів, спираючись на принцип історизму, що значною мірою свідчить про неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. У той же час, необхідно виявити організаційні та кількісні, якісно нові зміни в зовнішній політиці й дипломатії європейських держав досліджуваного періоду. Для вивчення порушеної проблеми необхідно використовувати нові методики пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати історичне значення і особливий вплив Тридцятилітньої війни на міжнародно-політичний розвиток Європи у добу раннього Нового часу, а також акцентувати увагу на новій дипломатії та її дипломатичному інструментарії досліджуваного періоду.

У період Італійських воєн (1494-1559 рр.) розпочався процес формування політико-дипломатичної системи в Європі, та відповідно формування європейської системи міжнародних відносин – т. зв. Довестфальська система міжнародних відносин (або Середземноморська, або Като-Камбрзійська система міжнародних відносин). Ці назви (Довестфальська/Середземноморська/Катокамбрзійська) для позначення відповідної системи міжнародних відносин та політико-дипломатичної системи автором вперше вводяться в науковий обіг у контексті обґрунтування теорії та історії політико-дипломатичних систем. У цей період було закладено основи інституціонального розвитку постійних дипломатичних представництв в Європі, визначено їх політико-правовий статус, було закладено основи практики переговорного процесу, етикету та церемоніалу, елементи протокольної практики в дипломатії тощо⁹.

Наступним етапом посилення міждержавних відносин за підсумками Тридцятилітньої війни (1618–1648 рр.), і, відповідно, Вестфальського мирного договору (1648 р.), стало становлення Вестфальської системи міжнародних відносин і удосконаленої політико-дипломатичної системи. Вестфальський мир забезпечив юридичні підвалини для інституціонального закріплення ряду нових принципів й інститутів міжнародного права, формування й трансформації раніше існуювавших постійних дипломатичних представництв в Європі, визначення режиму іноземців, переходу до епохи нового міжнародного права тощо¹⁰. Вестфальський мир чітко закріпив принципи «державного інтересу» і констатував інституціональне закріплення націй в Європі¹¹.

Характер Вестфальського миру 1648 р., який додав нового інституціонального вигляду і підвищив значення європейського нормативного порядку, створив новий ідейний, а пізніше і політико-дипломатичний простір. Вестфальський мир вперше в європейському масштабі продемонстрував, що політика може бути технологією залагодження конфліктів. Він також поклав край Тридцятилітній війні в Західній Європі і санкціонував розпад Священної Римської імперії на 355 самостійних держав, увінчав цілу смугу боротьби, гострого протистояння середньовічного католицького універсалізму, підкріпленого амбіціями Габсбургів, з молодими силами майбутнього в особі протестантських станів Імперії, керованих княжою елітою¹².

Саме з цього часу в якості головної форми політичної організації суспільства повсюдно стверджується національна держава (у західній термінології – «держава-нація»). Нові зміни обумовили й нові підходи абсолютистських монархій до своєї зовнішньополітичної діяльності в період XVI-XVII ст.¹³

Масштаби міждержавних відносин уже не окреслювалися стосунками із сусідніми чи найближчими державами. Вже напередодні Тридцятилітньої

війни існувала європейська система міжнародних відносин, а зовнішньополітична активність держав поширювалася на всю Європу. Форми і методи дипломатії доби раннього Нового часу були спрямовані на створення своїй державі, шляхом використання різноманітного дипломатичного інструментарію, найсприятливіших умов у стосунках з іншими державами¹⁴.

Якщо поставленої мети не вдавалося досягти мирним, політико-дипломатичним шляхом, то мета реалізовувалася за допомогою військової сили та зброї, що яскраво підтвердили події та історичні наслідки Тридцятилітньої війни для європейського простору XVII ст. Адже саме для цього періоду історії міжнародних відносин симптоматичне зростання масштабів військових зіткнень та протистояння численних армій держав. Армії вимагали на своє утримання величезних коштів, які зтягувалися з рядових платників податків. Цей грошовий тягар і безпосередньо самі гроші в тогочасних сучасників-хроністів отримали назву – «нерв війни»¹⁵.

У цей період також активізується ще один впливовий чинник міжнародних відносин – релігійний. Нові моделі дипломатії європейських держав раннього Нового часу поєднували в своєму арсеналі і звичні для них із попереднього середньовічного періоду звичаї: систематично використовувалися принципи династичних шлюбів, принципи династичних успадкувань тощо. Також залишалися стереотипними й ментальні установки суспільства щодо зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового часу – на зовнішню політику кожної держави продовжували мати вплив особистісні антипатії чи симпатії, прихильність чи відстороненність її очільників.

Відповідно до загальноприйнятої періодизації Тридцятилітньої війни виділяється чотири її основні етапи: чеський, або чесько-пфальцьський період (1618-1624); данський період (1625-1629); шведський період (1630-1635) і франко-шведський (1635-1648).

Накопичення протиріч у міждержавних відносинах європейських держав XVII ст. супроводжувалося безумовними змінами і в їх дипломатичній діяльності та оновленні її дипломатичного інструментарію. Характерною рисою цього періоду було існування постійних дипломатичних представництв у більшості держав. Утримання посольств на постійній основі вимагало достатнього фінансування, тому не всі тогочасні держави мали такі можливості. Але розуміння важливості існування постійних дипломатичних представництв спонукало відшукувати такі кошти. Напередодні Тридцятилітньої війни система постійного дипломатичного представництва стала загальноєвропейським явищем.

Робота послів мала традиційний характер. Зокрема, добу раннього Нового часу вони збирали необхідну і корисну для своєї країни інформацію та на систематичній основі (навіть, інколи двічі-тричі на день) надсилали до своєї столиці звіти про стан військ, події внутрішнього життя, оцінки

та реакції на міжнародні події в Європі та світі, фінансову спроможність країни перебування, культурні події тощо. Уся ця інформація допомагала у військових баталіях та на дипломатичних раутах безпомилково обирати союзників чи противників, успішно використовувати слабкі місця чи вагомі важелі впливу своїх супротивників, вести правильно і обгрунтовано переговори між державами, позиціонуватися в різних міждержавних чи міжнародних конфліктах і суперечках, оперативно корегувати свої зовнішньополітичні стратегії та реальні плани, а за обгрунтованої доцільності – і зовнішньополітичний курс держави тощо¹⁶.

Війни завершувалися договорами: і тут дипломати допомагали підписати мир на вигідних умовах чи інколи, навіть після поразки, відстояти імідж свого монарха чи знизити негативні наслідки від підписання невідгукного договору.

У добу раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) дипломатія стає професійним полем діяльності і справжнім мистецтвом. У цей період формується дипломатичний церемоніал, етикет і основні аспекти протокольної практики, порядок прийому послів і обов'язковий перелік почестей, які мають надаватися послам зарубіжних країн¹⁷.

Інституціоналізація нової дипломатії – постійної дипломатії, сприяла появі спеціальних трактатів і підручників для дипломатів. У них чітко формулювалися права і обов'язки посла, особливості його поведінки в країні перебування. Принцип посольської недоторканності став загальновизнаним принципом. Урочистий прийом означав повагу до держави, і навпаки – стриманий («холодний») прийом означав неприховане невдоволення її міжнародною політикою чи політико-дипломатичну зневагу. Досягненням цього історичного періоду стала інституціоналізація та розвиток міжнародного права. Цей процес розпочався в період Італійських війн (1494-1559) і завершився після закінчення Тридцятилітньої війни. Норми зовнішніх зносин уже чітко фіксували і обгрунтовували норми взаємовідносин між державами, давали визначення концептів «війна», «мир», «договір» і т. д. Дипломатичний корпус (*Corps diplomatique*) з'явився при кожному великому дворі та в кожній столиці. Живучи за умов певної небезпеки, дипломати швидко виробили необхідні правила імунітету, взаємодії, екстериторіальності, складання вірчих грамот і прецеденту. У 1643-1648 рр., коли в Мюнстері та Останбрюку було скликано велику дипломатичну конференцію, щоб покласти край Тридцятилітній війні, уже зароджувалась «Європейська згода»¹⁸.

Тридцятилітня війна була яскравим проявом і віддзеркаленням тих міжнародно-політичних і політико-дипломатичних процесів, які характеризували Європу першої половини XVII ст. На початок XVII ст. взаємних образ і претензій накопичилося так багато, що єдиним засобом розв'язання міжнародно-політичних суперечок та розірвання конфліктогенного вузла протигірч здавалося є тільки війна... Перепетії Тридцятилітньої війни багаті на цікаві військові

сюжети, дипломатичні раути, тривалий і оригінальний переговорний процес, політико-дипломатичне європейське життя і мирне улаштування тридцятилітнього конфлікту.

Інституціональний процес набуття дипломатією статусу постійної дипломатії в добу раннього Модерного часу обумовив і появу численних дипломатичних дилем, які доводилося вирішувати дипломатам у нових міжнародно-політичних умовах під час і по завершенню Тридцятилітньої війни. Цей період налічує багато унікальних і цікавих сторінок в історії європейської дипломатії XVII ст. У фінальних військових подіях Франція відстояла свою політико-дипломатичну індивідуальність. Завдяки політичним і дипломатичним успіхам кардинала Мазаріні та військовим перемогам в баталіях Анрі де Тюренна і Луї де Конде, Франція відновила свої політико-дипломатичні позиції, особливі міжнародні позиції та гегемонію в Європі на найближче майбутнє.

Вестфальський мир став переломним моментом у зовнішній політиці австрійських Габсбургів. Її головним змістом в наступні 250 років стала експансія на південний схід. Решта учасників Тридцятилітньої війни продовжували колишню зовнішньополітичну лінію і дипломатичну тактику. Швеція спробувала добити Данію, поглинути Польщу і не допустити розширення російських володінь у Прибалтиці. Франція систематично опановувала територіями в Імперії, не перестаючи підривати і без того слабкий тут авторитет імператорської влади. Швидко піднесення належало Бранденбургу, який у другій половині XVII ст. став небезпечним для своїх сусідів – Швеції і Польщі¹⁹.

Як було прийнято в ті часи, та й пізніше, варто було початися конфлікту, як негайно зав'язувалися таємні або завуальовані (кулуарні) дипломатичні контакти: свої послуги відразу пропонували посередники. Урбан VIII вступив до сфери таємної дипломатії на самому ранньому етапі, виступаючи за необхідність союзу всіх християн і новий хрестовий похід (турки в той момент облаштувалися поблизу венеціанських і австрійських земель). Колись Папа навіть використовував молодого Мазаріні в мирних місіях (Джуліо не вірив в їх успіх).

З 1641 р. Людовик XIII і імператор разом виношували ідею – вона так і не була втілена в життя в повному форматі – організації двох паралельних конгресів у двох сусідніх містах Вестфалії. Відкриття конгресу, призначене на березень 1642 р. було перенесено на квітень, а потім на грудень 1644 р.: 4 грудня меса і пишна процесія ознаменували відкриття переговорів. До речі, початок роботи довелося затримати: французи хотіли дочекатися представників князів і вільних міст Німеччини, найчастіше тісно пов'язаних з королівством²⁰.

По суті, конгрес працював досить повільно, тому що всі європейські проблеми (за винятком англійських) підлягали обговоренню і – головне – кожен учасник стежив за змінами військової ситуації на різних фронтах, що впливали на переговори і на подальше прийняття важких політико-дипломатичних рішень²¹.

Мирний конгрес проходив у німецькій Вестфалії і сумарно охоплює в цілому майже сім років. Саме підписаний у 1648 р. мирний договір – Вестфальський мир – підвів підсумки Тридцятилітньої війни і закріпив нове співвідношення політико-дипломатичних сил в Європі²².

Вивчаючи Вестфальський мир і Тридцятилітню війну в Європі слід пам'ятати і про інші політико-дипломатичні події, які відбувалися в той час – Англійська революція під проводом Кромвелля і Українська під проводом Богдана Хмельницького. Тісне переплетіння і взаємозв'язок політичних подій, що відбувалися в Західній і Східній Європі наприкінці Тридцятилітньої війни, найактивніше проявилися під час підготовки і підписання Вестфальського миру 1648 р. і в підсумковому форматі самої війни, яка фактично продовжилась до 1653 р.²³

Вступ католицької Франції в Тридцятилітню війну на боці антигабсбурзьких сил поклав край її релігійній спрямованості. А франко-шведський альянс привів війну багато в чому до суто політичного фіналу, підсумком якого і став Вестфальський мир. Матеріали Оснабрюцького та Мюнстерського договорів дають найбільш чітке уявлення про ключові події європейської історії першої половини XVII ст., а також про процес становлення сучасного міжнародного права.

24 жовтня 1648 р. в німецькому Оснабрюці був остаточно підписаний Вестфальський мир, який припинив Тридцятилітню війну²⁴. У 1648 р. важливі віхи європейської історії були розставлені в Мюнстері (де велися переговори з католицькою стороною) і Оснабрюці (де велися переговори з протестантською стороною). Насправді, дипломати як зазвичай «приправили блюдо» дріжджами майбутніх сварок, в які доведеться вплутатися Людовику XIV. Отже, багато рис середньовічного світогляду, неточність, людяність до складнощів і суперечностей, правова витонченість, зовнішня незлобивість були живі ще в середині XVII ст. і не збиралися зникати із дипломатичних практик.

Водночас, за підсумками Тридцятилітньої війни вперше європейські держави розглядали континент як єдине ціле і були готові нести за нього спільну відповідальність²⁵.

Гарантами Вестфальського миру стали Швеція і Франція. Жодна стаття Вестфальського миру не могла бути змінена без їх згоди. Для німців, які проживали в більш ніж 300 дрібних і дуже дрібних князівствах, це означало, що якби вони надумали об'єднатися в єдину державу, то для цього їм треба було б схвалення Швеції та Франції. Постанови Вестфальського миру стосувалися територіальних змін, релігійних відносин, політичного устрою імперії.

Сучасні історики розглядають Вестфальський мир як подію, яка заклала основи сучасного світового порядку – поділу світу на національні держави і появу пов'язаних з цим принципів міжнародного права. У деякому розумінні саме Вестфальський мир заклав основи сучасної Європи, більша частина якої входила в ті часи до сфери впливу Священної Римської Імперії. Цей мир

фактично зрівняв у правах реформоване християнство (різні протестантські церкви) з римо-католицьким християнством. На міжнародному рівні був визнаний принцип – чия держава того й віра. Окрім того, у міжнародній політиці з'явилося поняття – Вестфальська система, яка забезпечувала суверенітет держави на своїй території.

Що ж являв собою «європейський політико-дипломатичний пейзаж після битви» – Вестфальський мир у XVII ст.? Німецький історик Хайнц Духхардт визначає його як «європейський мир». Тридцятилітня війна та інституціоналізована Вестфальська система міжнародних відносин – це унікальне для свого часу політико-дипломатичне явище, за підсумками якого були випрацьовані принципи міждержавного діалогу, використання інститутів офіційної нової постійної дипломатії та неформальної (кулуарної) дипломатії, елементів і основ норм дипломатичного протоколу, етикету й церемоніалу, які лягли в основу дипломатичної практики у всьому світі, а не лише в Європі.

Вестфальський мирний трактат маємо усі підстави вважати тогочасним і сучасним кодексом практичної дипломатії. Дипломатичні раути і баталії Тридцятилітньої війни знайшли своє логічне інституціональне завершення у Вестфальському мирному договорі, який став фактично кодексом сучасної дипломатії. Вестфальська система підтвердила свій статус як інституція, зі стійким і ефективним дієвим міжнародним механізмом. Можна констатувати, що вона успішно діяла протягом усього періоду XVII-XVIII ст., хоча й поступово йшла до свого занепаду й була замінена новою архітектурою міжнародних відносин вже лише після Віденського конгресу (1814-1815). Свою захисну інституціональну функцію Вестфальська система міжнародних відносин цілком виправдала: коли не має можливості уникнути місцевих і локальних конфліктів, можливо й необхідно перешкоджати їм вилитися у загальну війну.

Модель Вестфальського компромісу (тобто не його конкретний зміст як миру між католиками і протестантами, а його певну формальну структуру, спроможну бути застосованою до конфліктів інших сил) втілила в собі протиріччя між технічними та етичними аспектами, утримуючи їх в деякій єдності й породжуючи нову динаміку західної цивілізації. Починаючи з Вестфальського миру 1648 р. режим суверенітету замінив усі інші форми політичної організації на міжнародному рівні. Вестфальською системою міжнародних відносин були закладені основні принципи сучасної світової політики XX-XXI ст. Поява національних держав – найважливіша ознака, яка ознаменувала початок Нового часу, з приходом якого світ вступив на шлях індустріального розвитку.

Цілком заслуговує на подальші дослідження поставлене питання про політико-дипломатичний вплив інституціональної історії, традицій та практичного досвіду постійної дипломатії від доби Середньовіччя і раннього Нового часу до сьогодні: через призму сучасності до історичних витоків інституціональної та контрентної дипломатичної історії Європи. Перспективи подальших досліджень у цьому

напрямі нададуть можливість створити цілісну системну картину політико-дипломатичного світу і національних особливостей політико-дипломатичних систем Європи доби Середньовіччя та раннього Нового часу, як інституціонального кластеру міждержавних відносин, як інституціонального кластеру політики, дипломатії, філософії, релігії та культури тогочасної та сучасної європейської цивілізації.

Примітки:

¹ Кризис и трагедия континента. Тридцатилетняя война (1618-1648) в событиях и коллективной памяти Европы / науч. ред. и сост. Ю. Е. Ивонин и Л. И. Ивоина. Москва: Транс-Лит, 2015. 564 с.

² Black J. A History of Diplomacy. Reaktion Books, 2010. 312 p.

³ Киссинджер Г. Дипломатия. Москва, 1997. С. 47.

⁴ Циватий В. Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Київ: «ДЕМІД», 2000. Вип. 4. С. 268-274.

⁵ Дмитрієв А. І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: монограф. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 426 с.

⁶ Беляев М. П. Французская и имперская дипломатия в поисках мира: Из истории Вестфальского мирного конгресса. Москва, 2000. 111 с.

⁷ Jarrett Mark. The Congress of Vienna and its Legacy. War and Great Power Diplomacy After Napoleon / Mark Jarrett. London/New York, I.B. Tauris, 2013. 522 p.

⁸ Lentz Thierry. Le congrès de Vienne. Une refondation de l'Europe, 1814-1815. Paris, 2013. 400 p.

⁹ Correspondance inedite du Grand Conde // Louis Joseph de Bourbon Conde (prince de), Charles Louis de Sevelinges. Mémoires pour servir à l'Histoire de la Maison Condé / Par L.-G. Michaud. T. I. P., 1820.

¹⁰ История Европы. От средневековья к новому времени. Москва: Наука, 1993. Т. 3.

¹¹ Вестфальський мир 1648 року і організація міжнародного правопорядку // Гернот Білер, Анатолій Дмитрієв. Вестфальський мир 1648 року (до 350-ї річниці договорів). Київ: Ін Юре, 1998. С. 11-78.

¹² Прокопьев А. Ю. Тридцатилетняя война в современной немецкой историографии // Альманах «Университетский историк». Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 2002. Вып. 1.

¹³ Pages G. La guerre de Trente ans. 1618-1648. Paris, 1939.

¹⁴ Arndt Johannes. Der Dreißigjährige Krieg 1618-1648. Stuttgart: Reclam, 2009.

¹⁵ Циватий В. Г. Віденський конгрес 1814-1815 рр.: інституціональний вердикт європейського політико-дипломатичного та суспільно-історичного розвитку // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 25: Міжвідомч. зб. наук. пр. / відп. ред. С.В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. С. 229-246.

¹⁶ Bonney R. The Thirty Years' War 1618-1648. Osprey, 2002. 96 p.

¹⁷ Barbiche B. Les institutions de la monarchie française à l'époque moderne. XVI-e – XVIII-e siècle. – Paris: Presses Universitaires de France, 2012. 369 p.

¹⁸ Dickmann F. Der Westfälische Frieden. Munster, 1965.

¹⁹ Henri d'Orléans, Duc d'Aumale. Histoire des princes de Condé pendant les XVI et XVII siècle. Vol. 5. Paris, 1889.

²⁰ Lettres du cardinal Mazarin pendant son ministere / Par M. A. Cheruel et G. Avenel. T. III.P., 1877.

²¹ Alcalá-Zamora J. España, Flandes y el mar del Norte (1618-1639): La última ofensiva europea de los Austrias madrileños. Barcelona, 1975.

²² Benecke G. Germany in the Thirty Years War. Munster, 1978.

²³ Чухліб Т. Магнат, Козак і Гайдамака. Боротьба за владу Русі – України з короною польською (1569-1769 рр.). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 256 с.

²⁴ Маблі Г. Б. де. Принципы переговоров: пер. с фр., примеч. и указ. Л. А. Сифуровой. Москва: Научная книга (НК), 2014. 295 с.

²⁵ Кальер Франсуа де. Каким образом договариваться с государями: Рус. пер. 1757 г. Репр. воспроизведение изд., выпущ. в Санкт-Петербурге в 1772 г., с прил. Москва: МИА, 2001. 290 с.

Tsviatyi Viacheslav. European System of International Relations and Diplomatic Practice in the Period of the Thirty Years War (1618-1648): Institutional and Congressive Discourses. The Thirty Years War (1618-1648) as a important historical event for political and diplomatic and institutional development of Europe is analyzed at the article. The attention paid to the diplomatic tools, national specifics and peculiarities of negotiations on the Congress of European countries. Results of the Congress of Westphal served as an important stimulus for the further socio-economic, security, political and diplomatic European development. Practical achievements of the Congress of Westphal and the experience gained by European diplomacy of the late XVIII – early XIX century determined the future institutional development of world diplomacy, foreign policy and international law, not losing its relevance for today.

At the turn of the Middle Ages and early modern times there is an objective process driven by the launch of the institutional design of foreign policy and diplomatic services of the leading countries in Europe. Accordingly, there is the relationship between the original concepts and priorities: «Europe», «identity», «humanity», «foreign policy» and «diplomacy», «war» and «peace» and so on. To that issues related to contemporary and evaluation for various state-legal forms and types of government, institutional political processes, characteristics of reality and ideals create tasks and in covering practice power models diplomacy, diplomacy institutions, humanistic traditions of diplomatic tools and more. The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the Middle Ages. Particular attention is given to the institutional development of public and political opinion as well as to the institutional and diplomatic practices in Europe. Particular attention is paid to the institutional development of the diplomatic services, the diplomatic tools, standards of the protocol, the etiquette and the ceremony of the leading countries in Europe. The directions of the evolution of the theory and practice of diplomacy in historical perspective.

The professional demands to the diplomats and government employees, who are engaged in the foreign policy in the context of particular historical period of their activities and continuity of diplomatic practice, are analyzed. In article are considered events of the Thirty Year War 1618-1648 years, fight for national sovereignty and creation national state, conclusion peace treaty and formation of the new system of the international relations.

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, Thirty Years War (1618-1648), the Westphal system of international relations, the Congress of Westphal (1814-1815 гг.), Peace of Westphalia, Europe.

Отримано: 02.10.2019